

Kantova teorija općih i posebnih uzročnih odnosa

Starčević, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:716514>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

KANTOVA TEORIJA OPĆIH I POSEBNIH UZROČNIH ODNOSA

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Predrag Šustar

Kolegij: Filozofija kao sustav: Povijest klasičnog njemačkog idealizma

Studentica: Ivana Starčević

Studij: Preddiplomski dvopredmetni studij Filozofija/Povijest

Rijeka, rujan 2018.

UVOD	2
1. PREDKRITIČKO RAZDOBLJE	5
1.1. Načelo sukcesije i načelo koegzistencije: Nova Dilucidatio	5
1.2. Kant i Hume o uzročnosti	6
1.3. Inauguralna Disertacija – Osjetilni i razumski svijetovi	7
2. ANALOGIJE ISKUSTVA	8
2.1. DRUGA ANALOGIJA	10
2.1.1. Razlika objektivne sukcesije stanja od subjektivnih sukcesija aprehenzija	11
2.1.2. Percepcija stanja i vremensko određivanje.....	12
2.1.3. Teza o nepovratnosti	13
2.1.4. Teza o nepovratnosti i uzročni zakoni	13
2.1.5. Transcendentalni idealizam.....	14
2.1.6. Istodobnost uzroka i posljedica.....	15
2.2. TREĆA ANALOGIJA	16
3. POSEBNE UZROČNOSTI	18
3.1. Metafizički temelji prirodnih znanosti: Fizika	18
3.2. Kritika teleološke moći suđenja: Biologija.....	19
4. ZAKLJUČAK	20
5. POPIS LITERATURE	21
6. SAŽETAK	22

UVOD

Jedna od tema u filozofiji koja je najčešće povezivana sa Kantom je svakako tema uzročnosti, te je upravo uzročnost jedan od temelja cijele Kantove kritičke filozofije. Kant smatra da se uzročno načelo prema kojemu svaki događaj ima uzrok ne može utvrditi kroz indukciju kao čista empirijska tvrdnja iz razloga što tada nedostaje stroga univerzalnost ili nužnost. Uzročnost mora biti zajamčena pozivanjem na samu mogućnost iskustva, tj. kroz ideju da se takvo načelo mora pretpostaviti kako bi imali bilo kakvo iskustvo ili barem iskustvo izrazito ljudske vrste.^{1 2}

Tema uzročnosti Kanta je zaokupljala još od početka njegove karijere. Prvo djelo u kojem je govorio o uzročnosti bilo je *Nova Dilucidatio* (1755) gdje raspravlja i daje odgovore na Leibnizova, Wolffova i Crusiusova gledišta. U tom predkritičkom periodu, svakako je najzanimljiviji njegov odgovor o uzročnosti Davidu Humeu koji ga je 'probudio iz dogmatskog drijemeža'. Kant svoje rješenje problema o uzročnosti koje je postavio Hume, povezuje sa svojom teorijom konstituiranja iskustva a priori pojmovima i načelima razuma te sa svojom koncepcijom sintetički a priori sudova.³

U kritičkom razdoblju Kant o uzročnosti govori u *Kritici čistog uma* (1781.), *Prolegomeni za svaku buduću metafiziku* (1783.), *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti* (1786.), *Kritici praktičnog uma* (1788.) i *Kritici moći suđenja* (1790.). Njegova razmišljanja o značenju i opravdanosti pojma uzročnosti doveli su ga do razvitka novih komponenti njegove epistemologije (čisti pojmovi razuma, ili kategorije), a to ga je potaknulo i da formuliра nove transcendentalne argumente za uzročnost u drugoj i trećoj analogiji iskustva. Analogije iskustva su načela kojima se postojanje pojava u vremenu određuje s obzirom na trajanje, slijed i istovremenost. Druga analogija iskustva zapravo je zakon uzročnosti., te će iz tog razloga druga analogija biti najviše raspravljana u ovome radu. Bez toga načela samo bismo poimali pojedinačne zamjedbe, pa čak i njihov vremenski slijed, ali ne bismo zamjećivali nužnu vezu među pojavama. Načelo treće analogije tematizira istovremenost supstancija. Tvrdi dakle da se sve supstancije koje zamjećujemo istovremeno u prostoru nalaze u stalnom uzajamnom djelovanju. Kada naš razum nebi unosiо taj a priori čisti razumski pojam

¹ Ovakvo opravdanje se često naziva transcendentalno. Transcendentalno se kod Kanta odnosi na apriorne uvjete mogućnosti neke spoznaje; ono što je prije iskustva te tako uvjetuje, omogućuje svako iskustvo i svaku zbiljsku spoznaju

² The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

³ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

istovremenosti u pojave, ne bismo uopće imali predodžbu istovremenosti pojava. Opazimo li recimo jednu jabuku na drvetu i jednu jabuku ispod drveta, i utvrdimo li da opažanje možemo ravnopravno i bez razlike započeti s bilo kojim od tih dvaju opažaja, opravdano je zaključiti da te dvije pojave ne stoje u jednostranom odnosu uzroka i posljedice. Razum na njih primjenjuje načelo uzajamnoga djelovanja i tek na temelju toga može se reći da je njihovo postojanje istovremeno. Obrnuto, kada zamjećujemo stvari koje postoje istovremeno, na njih možemo primijeniti kategoriju uzajamnoga djelovanja. Razum se pritom služi istovremenošću kao shemom. Prema Kantovu mišljenju sve se supstancije nalaze u odnosu uzajamnoga djelovanja.⁴

Dakle, Kant, govori o uzročnosti kao o a priori principu ljudskog razuma. Prema tom principu, svaka promjena u prirodi mora imati uzrok. Mi a priori možemo znati da relacije uzroka i posljedice potpuno determiniraju sve događaje koji se događaju u svijetu. Stoga se takva teorija uzročnih odnosa kod Kanta, naziva opća ili transcendentalna uzročnost. S druge strane, Kant govori i o posebnim uzročnostima (*Metafizički temelji prirodnih znanosti, Kritika moći suđenja*). U tim djelima Kant se ne bavi uzročnošću kao transcendentalnim uvjetima iskustva, već govori o mogućnosti uzročnog objašnjenja konkretnih (posebnih) dijelova prirode.

Tako, na primjer, u *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti*, Kant pokušava primijeniti transcendentalna načela artikulirana u *Kritici čistog uma* empirijskom pojmu materije kako bi stvorio temeljne metafizičke principe potrebne za fiziku, posebno Newtonovu fiziku, da bi bila moguća kao znanost. Dok se *Metafizički temelji prirodnih znanosti* usredotočuju na djelotvornu, mehaničku uzročnost, *Kritika moći suđenja* posvećuje veliku pozornost razvoju detaljnog prikaza teleoloških ili konačnih/finalnih uzročnosti. Na vrlo visokoj razini općenitosti, Kantova strategija je ovdje prepoznati i karakterizirati temeljne razlike između mehaničke uzročnosti u fizici i teleološkoj uzročnosti u biologiji, pa čak i privilegirati prvo u odnosu na drugu, ali bez poricanja da teleološka uzročnost ima legitimno mjesto u našem znanju o svijetu.⁵

U prvom dijelu ovoga rada bavit ću se predkritičkim razdobljem u kojem ću govoriti o Načelu sukcesije i koegzistencije (1.1.), zatim o razlici Kantovog i Humeovog pogleda na uzročnost (1.2.) te ću na kraju nešto reći o Kantovoj podijeli na osjetilni i razumski svijet (1.3.). U drugom, ključnom dijelu ovog rada, moj fokus će biti na *Kritici čistog uma*,

⁴ Prema skripti Josipa Talange: Immanuel Kant

⁵ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

točnije na poglavlju o *Analogijama iskustva*, od kojih ću se najviše dotaći druge i treće analogije. Prvo ću nešto općenito reći o Analogijama iskustva, zatim ću svoj fokus staviti na Drugu analogiju. (2.1.). Prvo ću predstaviti Kantove primjere kojima on ilustrira razliku objektivne sukcesije stanja od subjektivnih sukcesija aprehenzija.(2.1.1.) Zatim ću govoriti o percepciji stanja i vremenskom određivanju, te ću raspraviti može li se objektivna pozicija stanja u globalnom vremenu odrediti percepcijom.(2.1.2.) Nakon toga ću predstaviti tezu o nepovratnosti(2.1.3.), te povezati, tezu o nepovratnosti sa uzročnim zakonima(2.1.4.). Nakon toga ću se kratko osvrnuti na transcendentalni idealizam i dio u Drugoj analogiji gdje Kant govori o neadekvatnosti transcendentalnog realizma(2.1.5.). I za kraj ću se osvrnuti na Kantovo gledište o istodobnosti uzroka i posljedica(2.1.6.). Nakon toga ću prijeći na treću analogiju (2.2.), za čiju tvrdnju možemo reći da teče paralelno s tvrdnjom druge analogije. U trećem dijelu, kratko ću se osvrnuti na posebne uzročnosti o kojima Kant piše u *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti i Kritici teleološke moći suđenja (Kritika moći suđenja)*.

1. PREDKRITIČKO RAZDOBLJE

Kao što sam i u uvodu naglasila, Kant se uzročnošću bavio od početka njegove karijere te je tema uzročnosti Kantu bila od temeljnog interesa. Kant je počeo razvijati svoj najosnovniji prikaz uzročnosti u 1750-ima, najznačajnije u *Nova Dilucidatio*. Taj prikaz suprotstavljao se mišljenjima Leibniza, Wolffa i njihovih nasljednika (u Njemačkoj). Međutim, čini se da je početkom 1760-ih postao svjestan Humeova stajališta te je modificirao svoj stav u *Pokušaju uvođenja pojma negativnih veličina u filozofiju* (1763.). U vrijeme svog imenovanja za profesora filozofije na sveučilištu u Königsbergu 1770., došao je do zaključka da su uzročni odnosi ono što povezuje supstance zajedno kako bi oblikovalo jedan svijet tako da u *Inauguralnoj Disertaciji* uzročnost nije ništa manje od najtemeljnijeg načela oblika svijeta.⁶

1.1. Načelo sukcesije i načelo koegzistencije: Nova Dilucidatio

Kantov primarni cilj u *Nova Dilucidatio* jest raspraviti o dva odvojena uzročna načela, načelu sukcesija i načelu koegzistencije koji, usprkos značajnim izmjenama na putu, čine značajnu komponentu njegova prikaza o uzročnosti tijekom njegove karijere. Načelo sukcesija navodi da supstance mogu mijenjati svoje intrinzično stanje samo ako (a) stoje u uzajamnim uzročnim odnosima jedne s drugima i (b) se odnosi između tih stvari sami mijenjaju, budući da su temelji koji se postavljaju uz bilo koju danu tvar nepromjenjivi i stoga ne mogu objasniti promjenu. Načelo koegzistencije tvrdi da samo božanski razum može omogućiti međusobnu interakciju koju tvrdi Načelo sukcesije, jer supstancije ne stoje u međusobnim odnosima (bez obzira jesu li uzročni ili neki drugi) "samo postojanjem".^{7 8} Pokušat ću ovu razliku o kojoj govori Kant objasniti na primjeru. Zamislimo vodu. Recimo da je njeno intrinzično stanje da je tekuća. S druge strane, zamislimo led za čije ćemo intrinzično stanje reći da je krutost. Načelo sukcesije tvrdi, dakle, da supstance mogu mijenjati svoje intrinzično stanje ako su u uzajamnim odnosima jedna s drugom te ukoliko se odnosi između

⁶ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

⁷ Jer ako su ograničeni samo uvjetima koji su im potrebni za njihovo postojanje, dvije supstance mogu postojati u različitim prostornim odnosima, a temelj bilo kojeg međusobnog prostornog odnosa koje imaju jedna prema drugoj ne može se dati samo njihovim postojanjem

⁸ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

tih stvari sami mijenjaju, budući da su temelji nepromjenjivi i stoga ne mogu objasniti promjenu. Da bi se voda pretvorila u led potrebno je da se temperatura vode snizi. Dakle, potrebno je još nešto osim toga da znamo da one postoje, a to nešto je snižavanje temperature vode, a upravo to Kant tvrdi kada kaže da supstancije ne mogu stajati u međusobnim odnosima samo postojanjem.

Načelo sukcesija označava Kantovo temeljno odstupanje od Leibnizove i Wolffove unaprijed uspostavljene harmonije⁹, koja tvrdi da konačna supstanca može djelovati uzročno samo na sebi, a ne na drugima, dok načelo koegzistencije otkriva Kantovo odbacivanje jedne od najistaknutije anti-Leibnizove pozicije u Njemačkoj u vrijeme koje je razvio Christian August Crusius, prema kojemu samo postojanje jedne stvari može biti uzročno odgovorno (kao 'egzistencijalni temelj') za posljedice u drugoj.¹⁰

1.2. Kant i Hume o uzročnosti

Humeovo *Istraživanje o ljudskom razumu* prevedeno je na njemački jezik 1755. godine i jasno je da se Kant već početkom 1760-ih upoznao s nekim aspektima Humeove pozicije. U djelu *Pokušaj uvođenja negativnih veličina u filozofiju* (1763.), Kant mijenja prikaz uzročnosti koji je razvio u *Nova Dilucidatio* kao odgovor na izazov koji je Humeova pozicija predstavila za njega.

Konkretno, Hume tvrdi da su sva naša vjerovanja, ili činjenice ili relacije ideja. Znanje o činjenicama je uvijek kontingentno ili Kantovim riječnikom, znanje o činjenicama je uvijek sintetičko¹¹ i a posteriori¹², dok nam se znanje o relacijama ideja može pružiti bez znanja o svijetu, te je ono analitičko i a priori.¹³ Hume negira mogućnost sintetički a priornog znanja. On se slaže sa Kantom, koji tvrdi da su matematičke istine a priorne, međutim on se ne slaže da su one sintetičke i tvrdi da su analitičke. Isto tako, Hume tvrdi da ne možemo imati a priori znanje o fizičkom svijetu. On tvrdi da postoje određena vjerovanja koja mi prirodno formiramo o fizičkom svijetu, kao vjerovanje o tome da svaki događaj ima svoj uzrok, ali da

⁹ Pre-established Harmony

¹⁰ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

¹¹ Primjer sintetičkog suda je: Danas pada kiša. Kod sintetičkih sudova predikat nije sadržan u subjektu; u pojmu 'danas' nije sadržano da pada kiša. Kod analitičkih sudova, predikat je sadržan u subjektu te je primjer analitičkog suda: Neženja je neoženjeni muškarac.

¹² A posteriori: Izvedeno iz iskustva; a priori; neovisno o iskustvu

¹³ Kant razlikuje 3 vrste sudova: analitički a priori, sintetički a posteriori i sintetički a priori sud; pitanje o mogućnosti sintetički a priornih sudova temeljni je problem Kantove kritičke filozofije

takva vjerovanja nisu opravdana nego da proizlaze iz navike i kao takva, ona ne čine znanje. Hume, tvrdi da bi sve naše ideje, uključujući i ideju uzročnosti, trebale biti izvedene iz osjetila koje on naziva impresijama. Dakle, to da svaki događaj ima uzrok za Humea je sintetički a posteriori sud. Kant, s druge strane tvrdi, da su matematičke istine sintetički a priorne, kao što je i to da svaki događaj ima svoj uzrok - sintetički a priori sud, te se ne slaže s Humeom, jer tvrdi, da ukoliko bi matematičke istine i to da svaki događaj ima uzrok bili analitički sudovi tada ih ne bismo mogli objasniti na način da ih primjenimo 'na svijet'.¹⁴ Valjalo bi naglasiti da Kant ovu ideju i distinkciju među sudovima i samu ideju sintetičkog a priori suda i uzročnosti, razvija u kritičkom razdoblju, međutim, kako bi čitatelj lakše shvatio i budući da je ideja ista, objasnila sam je terminologijom kojom Kant piše u *Kritici čistog uma*.

1.3. Inauguralna Disertacija – Osjetilni i razumski svijetovi

Kant u svojoj *Inauguralnoj Disertaciji* radi razliku između osjetilnih i razumskih svjetova, pokušavajući opisati razlikovna načela svakog, pa stoga dolazi do stava da su prostor i vrijeme samo subjektivna načela koja se odnose isključivo na oblik osjetilnog svijeta - položaj koji će proširiti u *Kritici čistog uma*, rezultirajući bogatim i kontroverznim metafizičkim i epistemološkim tezama o transcendentalnom idealizmu.

Nešto je razumsko ukoliko nešto može biti misao, ali ne i iskustveno. Osjetilno je ono što je mogući predmet iskustva. Budući da Kant tvrdi da su prostor i vrijeme naši oblici zora¹⁵, on smatra, da jedini predmeti koji mogu postojati u prostoru i vremenu su mogući predmeti iskustva. Stoga, bilo što, što mi možemo misliti, ali ne može biti iskustveno u prostoru i vremenu je razumsko. Razumska može biti misao, ali mi ne znamo postoji li ili bi li mogao postojati, predmet koji odgovara toj misli. Stoga, ukoliko Kant nešto naziva razumsko to znači da mi posjedujemo ideju koja se odnosi na nešto, ali da nemamo znanja o onome što se referira na ideju. Na primjer, ideja Boga. Nama misao može biti Bog. Međutim, Kant tvrdi da Bog nije mogući predmet iskustva i stoga, Bog nije spoznatljiv. U Kantovoj terminologiji, ideja Boga je razumska. Kant često suprotstavlja osjetilni svijet od razumskog svijeta. Razumski svijet je ideja 'zajedništva individua' koje nisu u prostoru i vremenu i nema kontradikcije uključene u tu ideju, dakle, misleća je, ali nema predmeta koji se odnosi na tu

¹⁴ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*, str. 198-201.

¹⁵ Zor se kod Kanta odnosi na sposobnost kroz koju su predmeti neposredno dani/prezentirani umu (eng. mind – razlikuje se od Kantovog uma – eng. reason; Vidi; *The Kant Dictionary*; Lucas Thorpe)

ideju, a koji nam može biti dan u zoru. Iz teorijske perspektive, to je ideja o svijetu predmeta koji nisu u prostoru i vremenu. Iako Kant misli da nemamo teoretskog opravdanja da bi vjerovali u postojanje takvih predmeta, iz praktične, moralne perspektive, mi smo privrženi postojanju takvih predmeta. Dok god vjerujemo u mogućnost moralnosti, moramo uzeti u obzir sami sebe i druge kao slobodne, te Kant smatra da bilo što što može postojati u prostoru i vremenu mora biti determinirano i stoga ne može biti slobodno. I stoga ideja zajedništva, kao slobodnih individua, je razumska ideja, ideja razumskog svijeta. Međutim, iako takav svijet ne može biti mogući predmet spoznaje, moralnost zahtijeva da težimo biti članom takvog razumskog svijeta.¹⁶

Kao preliminarno na njegove rasprave o pojmovima osjetilnog i razumskog svijeta, on uvodi i raspravlja o generičkom konceptu svijeta. Svaki svijet mora imati tvar - materijal iz kojeg je stvoren - i oblik - načelo organizacije za tu materiju. Kant, prepoznaje supstancu kao materiju bilo kojeg svijeta te tvrdi da se njezin oblik sastoji od međusobne interakcije, koja je značajno povezana sa njegovom temom uzročnosti, a o kojoj ću više govoriti u poglavlju o trećoj analogiji iskustva.

2. ANALOGIJE ISKUSTVA

U poglavlju O Analitici načela II, Kant odgovara na skeptične napade na metafizičke tvrdnje o stvarnosti, osobito u vezi sa supstancijom, uzročnim vezama i vanjskim svijetom. Kant na te napade odgovara u Analogijama iskustva i Postulatima empirijske misli, gdje brani čista načela bazirana na relacijskim i modalnim kategorijama. Načelo relacije omogućuje primjenu kategorija relacije s pomoću odredbi vremenskoga reda. Sve pojave moraju u skladu sa svojim postojanjem a priori stajati u odnosima vremenskoga reda (ustrajnost, slijed, istovremenost), ako valja spoznati njihovu cjelovitu povezanost. Ili drugim riječima: iskustvo je moguće samo predodžbom nužnoga povezivanja zamjedbi.

Naš je razum tako ustrojen da može shvatiti pojave u njihovoj svezi samo ako ih apriorno misli spojene prema odnosima vremenskoga reda. Dakle on sam te odnose u formi načela unosi u pojave. Samo tako je uz pomoć shema moguća primjena kategorija relacije (supstancija, kauzaliteta, uzajamnoga djelovanja). To vrhovno načelo iskustva uključuje u sebi na temelju triju odnosa vremenskoga reda (ustrajnost, slijed, istovremenost) tri posebna

¹⁶ Prema Lucas Thorpe; *The Kant Dictionary*, str. 124-125

načela ustrajnosti, slijeda i istovremenosti. Kant ih naziva analogijama iskustva. Dakle, Kantova strategija je pokazati da locirana stanja u objektivnom vremenu pretpostavljaju načela analogija. Objektivno vremensko određenje je daleko od shvaćanja reda pojavljivanja u globalnom vremenu u smislu tri načina: ustrajnosti (ili trajanja), sukcesije i istovremenosti:

Tri modusa vremena jesu trajnost, slijed i istodobnost. Zato će svakom iskustvu prethoditi tri pravila svih vremenskih odnosa pojava, prema kojima se svakoj od njih može odrediti njezinu opstojnost u pogledu jedinstvasvakoga vremena, pa će tako ta tri pravila omogućiti iskustvo¹⁷

Modusi vremena zapravo su svojstva pojava, a ne samo vrijeme po sebi. Iako globalno vrijeme traje, ono ne može biti sukcesivno niti istodobno. Različiti dijelovi vremena postoje sukcesivno, a samo stanja mogu postojati istodobno. Tako sva stanja stvari imaju neko objektivno trajanje, a različita stanja postoje sukcesivno ili istodobno. Objektivno određivanje vremena uključuje mjerenje vremenskih intervala, kao i određivanje redova stanja stvari.¹⁸

Ta se načela bitno razlikuju od prvih dvaju: aksiomi opažanja i anticipacije zamjećivanja koji se odnose na pojave s obzirom na njihovu mogućnost jer propisuju kako se pomoću brojnih veličina pojava može odrediti kao ekstenzivna i intenzivna veličina. Riječ je dakle o matematičkim načelima koja su konstitutivna i odnose se na veličinu, pa tako uopće konstituiraju pojavu s matematičkoga motrišta. Uloga je analogija iskustva sasvim drukčija: one reguliraju samo međusobni odnos pojava s obzirom na njihovo postojanje. One su regulativne i dinamične, a odnose se izravno na postojanje. Ne ustrojavaju pojedinačnu zamjedbu, nego pokušavaju od mnogolikosti zamjedbi stvoriti jedinstvo.¹⁹

Kant u poglavlju, naglašava pojam objektivnog određivanja vremena. Ključ je kontrast između samo subjektivnog poretka predodžbi u aprehenziji i objektivnog poretka događaja u vremenu. Kant definira iskustvo kao empirijsku spoznaju predmeta kroz percepciju, što znamo zahtijeva sintezu u jednoj svijesti. Kant navodi da se u aprehenziji reprezentacije pojavljuju u kontingentnom, subjektivnom poretku, koji se može razlikovati od objektivnog poretka uočenih/percipiranih stanja u jedinstvenom vremenu. Ovaj potonji poredak može se misliti samo pomoću a priori pravila koja izražavaju neophodna vremenska obilježja objektivnih stanja. U onoj mjeri u kojoj ujedinjuju pojave u jednom vremenu, ta sintetička a priori načela temelje naše prosudbe o neovisnim stanjima stvari. Neka uobičajena iskustva ilustriraju razliku između subjektivnog poretka stanja i objektivnog reda događaja.

¹⁷ Kritika čistog uma (dalje; KČU), str. 105.

¹⁸ Detaljnije: Buroker, str. 165.

¹⁹ Prema skripti Josipa Talange: Immanuel Kant: O analogijama iskustva

Najjednostavniji slučaj uključuje sukcesivna shvaćanja koegzistirajućih stanja stvari. U drugoj analogiji, Kant koristi primjer percepcije kuće. Iako dijelovi kuće koegzistiraju, naša percepcija od njih se javlja sukcesivno, a red ovisi o tome gdje počinjemo. No, to nas ne sprječava da prepoznamo da dijelovi postoje istodobno. Suptilniji slučaj nastaje kada vidimo munje na daljinu i čujemo grmljavinu nekoliko trenutaka kasnije. Znajući da svjetlost putuje brže od zvuka, možemo prepoznati da se munja i grmljavina istodobno pojavljuju, iako ih uspoređujemo sukcesivno. Konačno, čak je moguće uhvatiti stanja stvari u suprotnom redosljedu od onoga u kojem postoje. Ono što je jasno je da mi zapravo razlikujemo objektivni red događaja od onoga reda u aprehenziji.²⁰

2.1. DRUGA ANALOGIJA

Načelo proizvođenja: „Sve što se zbiva (počinje biti) pretpostavlja nešto na što slijedi prema nekome pravilu“²¹ ili u 2. izdanju; Načelo vremenskog slijeda po zakonu kauzaliteta: „Sve se promjene događaju po zakonu veze uzroka i učinka.“²² Ovime Kant započinje raspravu o uzročnosti u *Kritici čistog uma*, u poglavlju o Drugoj analogiji iskustva. Druga analogija raspravlja o općem načelu uzročnosti, o tome da svaki događaj ima svoj uzrok, te je druga analogija zapravo, zakon uzročnosti. Druga analogija povezuje pojam uzročno-posljedičnog djelovanja s našim iskustvom sukcesija. Kant će tvrditi da percepcija stanja kao objektivno sukcesivna pretpostavlja da su događaji prouzročeni.

Za Kanta je događaj promjena stanja, koja, kao što prva analogija tvrdi, može biti samo stanje stvari. Dakle događaj je dolazak u neko stanje koje prije nije bilo „zauzeto“. Općenito, događaj E sastoji se u slijedu stanja objekta od S1 do S2. Događaji su objektivna događanja: imaju određenu poziciju u globalnom vremenu. Buroker navodi primjere događaja: zamrzavanje vode, radioaktivno propadanje čestice i stacionarna loptica za biljar koja se počinje kretati.²³ Također, promjena reprezentacija u subjektu, također će biti događaj, iako mentalni događaj.²⁴ Kant koristi primjer broda koji se kreće nizvodno.²⁵ Problem se pojavljuje kada tvrdi da su, samo ubrzanja - promjene stanja, što je predmet rasprave, jer se stanje broda može mijenjati i ukoliko se brod giba jednolično. Kant to prepoznaje u fusnoti: „Valja dobro

²⁰ Buroker, str. 163. – 166.

²¹ KČU, str. 110.

²² KČU, str. 110.

²³ Buroker, str.174

²⁴ Buroker, str. 174

²⁵ KČU, str. 111.

upamtiti da ja ne govorim o promjeni relacija uopće nego, o promjeni stanja. Zato tijelo kad se giba jednolično, ne mijenja svoje stanje (gibanja), ali ga dakako mijenja, ako njegovo gibanje raste ili opada.“²⁶ Sada ta analiza događaja, tvrdi Buroker, ne upućuje na uzročne veze ili sukcesiju.²⁷

Druga zbrka odnosi se na odnos između događaja i njihovih uzroka. Buroker tvrdi da filozofi često uzimaju uzastopna stanja S1-S2 koja sklapaju događaj kako bi bili uzrok i posljedica. Međutim, to nije Kantovo gledište, i to obično nije točno za događaje kako ih razumijemo. Razmislimo o zamrzavanju vode: stanje biti tekućina nije uzrok što voda postaje led. Događaj se sastoji od promjene S1-S2, ali uzrok je neki drugi događaj ili stanje, kao što je snižavanje temperature. Kant smatra da je uzrok uvjet koji uzrokuje promjenu u skladu s pravilom. Ukratko, događaj je posljedica, a uzrok je neki drugi događaj.²⁸

2.1.1. Razlika objektivne sukcesije stanja od subjektivnih sukcesija aprehenzija

Kant odmah na početku druge analogija, daje razliku objektivne sukcesije stanja od subjektivnih sukcesija aprehenzija. Kant daje dva primjera kojima pokušava objasniti da je pojam uzročnosti nužan za razlikovanje objektivnog slijeda stanja u svijetu od samo subjektivnog stanja percepcija. Mi smo u bilo kojem iskustvu, bilo to iskustvo nekog događaja ili nekog objekta suočeni s nizom percepcija. Razlika je u tome, da je u slučaju događaja taj niz nužno određen. Na primjer, mi promatramo neki objekt (Kantov primjer je primjer s kućom). Mi kada promatramo kuću, možemo zamisliti da su sukcesivne percepcije mogle biti postavljene drugačije. Ono o čemu ovisi redosljed tih pojava smo mi sami, ukoliko se okrenemo naopačke ili promatramo kuću iz različitih smjerova, redosljed percepcija bit će drugačiji. Međutim, ukoliko uzmemo neki događaj, Kant za primjer uzima brod koji plovi:

Ja npr. vidim kako brod plovi niz rijeku. Moje opažanje njegova mjesta u nižemu toku slijedi nakon opažanja njegova mjesta u višem toku rijeke, pa je nemoguće da bi se u aprehenziji ove pojave brod najprije opažao nizvodno, a potom uzvodno. Dakle red u slijedu opažanja aprehenziji jest ovdje određen, pa je aprehenzija vezana za taj red.²⁹

²⁶ KČU, str. 117.

²⁷ Buroker, str. 174.

²⁸ Buroker, 174 -5

²⁹ KČU, str. 111.

Kant subjektivni slijed aprehenzije izvodi iz objektivnog slijeda pojava: „jer je ona prva inače posve neodređena i jer nijednu pojavu ne razlikuje od druge.“³⁰

On, dakle uzima događaj(a ne objekt), koji se sastoji od određenih sukcesija različitih stanja u svijetu, objektivnom sukcesijom (koja se razlikuje od samo subjektivnog reda percepcija). I kroz taj događaj možemo promatrati relaciju uzroka i posljedice. Samo ako možemo shvatiti stanja događaja kao nužno poredanog kao uzroka i posljedica, tvrdi Kant, možemo ta stanja držati kao dio objektivnih procesa u vremenu. Načelo odnosa uzroka i posljedica je a priori zakon razuma koji omogućuje iskustvo objektivnog slijeda/posljedice mogućim. To je konstitutivno načelo, jer nešto može biti predmet određenog vremenskog iskustva samo ako padne pod zakon uzročnosti.

2.1.2. Percepcija stanja i vremensko određivanje

Prepoznavanje događaja zahtjeva da se percipira(sudi) sastavni dio stanja(komponenta stanja) kao da ima određeni red u globalnom vremenu. Što time Kant želi reći? Postoje različite interpretacije o tom vremenskom određivanju. Allison vjeruje da Kant tvrdi da moramo moći odrediti relativni red stanja u vremenu.³¹ Melnick smatra da Kant tvrdi da mora biti moguće locirati događaj u relaciji prema svim drugim događajima u globalnom vremenu.^{32 33}

Zatim, Kant tvrdi da se objektivna pozicija stanja u globalnom vremenu ne može odrediti samo percepcijom. U Prvoj analogiji je prihvaćeno da niti podaci zora niti samo reda aprehenzija ne mogu odrediti objektivna vremena „zornih“(intuited) stanja. Lovejoy prigovara da je moguće percipirati sukcesije stanja koje konstituiraju događaj. Lovejoy komentirajući primjer s brodom o kojem govori Kant tvrdi da on može vidjeti brod kako se miče na jeziku zdravog razuma. On tada zaključuje da načelo uzročnosti ne zahtjeva da se radi razlika između objektivnih sukcesija i postojećih stanja.³⁴ Buroker tvrdi da je Lovejoy je u pravu da se mogu percipirati sukcesivna stanja objekta, ali ne proizlazi iz samo percepcije da su ta stanja iste substancije ili da možemo locirati stanja u globalnom vremenu. Razmotrimo slučaj broda: što nam garantira da je supstancija broda uzvodno ista kao i ova nizvodno. Ispostavlja

³⁰ KČU, str. 112.

³¹ Allison, *Kant's Transcendental Idealism*, str. 229.

³² Buroker, str. 176.

³³ Buroker, str. 176.

³⁴ Lovejoy, "On Kant's Reply to Hume," 297–8.

se da je funkcija uzročnih zakona opravdati pretpostavke o identitetu objekta čija stanja su percipirana. Rasprava o određivanju vremena iznad također pokazuje da puka percepcija nije dovoljna za lociranje sukcesivnih stanja u globalnom vremenu. Tako, tvrdi Buroker, Lovejoy-ev primjer ne opravdava Kantov argument.³⁵

2.1.3. Teza o nepovratnosti

Ono što Kant kaže jest da bi se utvrdio objektivni odnos pojava, odnos između dva stanja se mora misliti na takav način da se time nužno određuje koji od njih mora biti postavljen prije, a koji poslije. U jednom dijelu on razlikuje percepciju događaja od sukcesivne percepcije istodobno postojećih stanja: „No ja primjećujem i ovo: ako kod neke pojave, koja sadrži neko zbivanje, nazivam prethodno stanje opažanja A, a iduće B, da B u aprehenziji može slijediti samo nakon A, ali da opažanje A ne može slijediti nakon B, nego da može samo prethoditi.“³⁶ Nasuprot tome, u sukcesivnoj aprehenziji supostojećih stanja (primjer s kućom), redoslijed percepcije nema nužnost.

Buroker postavlja pitanje hoće li Kant pripisati nepovratnost percipiranim stanjima ili našim aprehenzijama o njima, budući da smatra da je pojam "percepcija" nejasan i dvosmislen. Naglašava da se, ipak, nepovratnost mora izvorno pripisati pojavama. Kao posljedica toga, moramo misliti o redu aprehenzija kao 'povezanim' s redom percipiranih stanja. Ovdje, dakle, Kant identificira značajku karakterizirajući percepciju događaja kao misao da je redoslijed S1-S2 koji predstavlja događaj nepovratan.³⁷

2.1.4. Teza o nepovratnosti i uzročni zakoni

Naposljetku, Kant povezuje ideju nepovratnosti s uzročnim zakonima. Kao što smo ranije vidjeli, događaj koji je percipiran je posljedica, a uzrok je neko stanje koje inicira promjenu od S1 do S2. Esencijalno je uzročnosti da se odnos uzroka i učinka upravlja pravilom: „...pojave moraju međusobno prema same odrediti svoja mjesta u vremenu i učiniti

³⁵ Buroker, str. 177.

³⁶ KČU, str. 111.

³⁷ Buroker, str. 178.

ih nužnima u vremenskome nizu, tj. ono što slijedi ili što se događa mora prema općemu pravilu slijediti nakon onoga što je bilo sadržano u prethodnom stanju.³⁸

Kao što Buroker tvrdi da Melnick objašnjava, Kant vidi uzročne zakone kao pravila za određivanje stanja, zasnovanih na značajkama pojava. Budući da je slijed nepovratan, zakon mora biti asimetričan: Kant kaže da 'pravilom upravljano' podrazumijeva „da ja red ne mogu preokrenuti i ono što se zbiva pretpostaviti onome iz čega slijedi.“³⁹ Ali uzročni zakoni su složeni, a više je pojednostavljenje da ih predstavljaju u obliku "Kad god se C dogodi, događa se E". Osim što opisuju uzrok i učinak, oni moraju uzeti u obzir i druge relevantne čimbenike nazvane graničnim uvjetima. Stoga se pravila koja se odnose na uzrok moraju uvijek odnositi na okolnosti u kojima se događaj odvija.⁴⁰ Kao što smo gore vidjeli, određivanje stanja kao nekonzistentnih znači da pravilo mora biti asimetrično: s obzirom na okolnosti, S1 slijedi S2, a ne obrnuto. Tako Kant može razumno zaključiti da percipirajuća stanja kao nužno sukcesivna zahtijevaju da ih tretira kao podložnima uzročnim zakonima. Uzročni zakoni djeluju kao pravila za određivanje stanja kao sukcesivnih na temelju obilježja stanja. Kantov je zaključak opće načelo da su svi događaji prouzročeni. Jer ako je istina da moramo misliti o stanjima koje čine događaj kao nužno sukcesivnima i ako su uzročni zakoni potrebni za određivanje stanja na taj način, tada svi događaji moraju biti podložni uzročnim zakonima.

2.1.5. Transcendentalni idealizam

Kroz drugu analogiju, Kant tvrdi da jedino transcendentalni idealizam, a ne transcendentalni realizam, može objasniti razliku između objektivnih i subjektivnih vremenskih određenja. Iako ovo ne igra ulogu u dokazu, ono podupire slučaj transcendentalnog idealizma. Kant objašnjava neadekvatnost transcendentalnog realizma:

Kad bi pojave bile same stvari o sebi, onda prema sukcesiji predodžbi nitko živ nebi mogao prosuditi kako je njihova raznolikost povezana u objektu. Mi naime imamo posla samo sa svojim predodžbama. Kakve bi mogle biti same stvari o sebi (bez obzira na predodžbe, pomoću kojih nas aficiraju), to je sasvim izvan sfere našeg spoznavanja.⁴¹

³⁸ KČU, str. 114.

³⁹ KČU, str.114.

⁴⁰ Više: Buroker, str. 179.

⁴¹ KČU, str. 111.

Za transcendentnog realista, svi su prikazi empirijski i ne pružaju osnovu za razlikovanje subjektivnog reda aprehenzija od objektivnog poretka događaja. Samo uzimanje pojava koji se sastoje od čina suda možemo prepoznati značajke bitne za iskustvo predmeta:

Ako ispitamo kakvo novo svojstvo daje našim predodžbama odnos prema nekome predmetu i kakav je dignitet koji one time dobivaju onda otkrivamo da on samo na neki način čini nužnom vezu predodžbi i da je podvrgava nekome pravilu.⁴²

2.1.6. Istodobnost uzroka i posljedica

Jedno posljednje pitanje odnosi se na istodobnost uzroka i posljedica, te je to pitanje temelj za daljnju raspravu u trećoj analogiji, o kojoj će biti riječi u sljedećem poglavlju. Kant poriče da uzrok nužno prethodi posljedici ili da se potreba sukcesije postiže između uzroka i posljedica. Kant daje primjer štednjaka za grijanje prostorije: „U sobi je npr. toplina koja se nalazi u zraku. Ja tražim uzrok i nađem naloženu peć. Ona je dakle kao uzrok istodobna sa svojim učinkom, toplinom u sobi; dakle ovdje s obzirom na vrijeme nema redoslijeda između uzroka i učinka, nego su istodobno, a zakon ipak vrijedi.“⁴³ Ovaj, kao i drugi Kantov primjer s kuglom koja stvara udubinu u jastuku ilustriraju da je: „Najveći dio djelatnih uzroka u prirodi istodoban sa svojim učincima, a vremenski slijed potonjih prouzrokuje se samo stoga, što uzrok cijeli svoj učinak ne može izvršiti u jednome času.“⁴⁴

Kao što smo vidjeli, uzročni zakoni impliciraju ne da uzroci moraju prethoditi svojim posljedicama, nego da uzevši u obzir uzrok, nužna je sukcesija stanja koja konstituira posljedicu. Međutim, naravno, posljedica ne može prethoditi uzroku: „Kad ja naime kuglu stavim na jastuk, onda iza njegovog prethodnog glatkog oblika slijedi udubina; ali ako jastuk (ne znam odakle) ima udubinu, onda iza toga ne slijedi olovna kugla.“⁴⁵ Prema Kantovom mišljenju, stvarni vremenski odnosi uzroka i posljedice ovisit će o prirodi interakcije, o kojoj ću više govoriti u sljedećem poglavlju.

⁴² KČU, str. 113.

⁴³ KČU, str. 115

⁴⁴ KČU, str. 115.

⁴⁵ KČU, str. 115.

2.2. TREĆA ANALOGIJA

Tvrđnja treće analogije teče, barem na određenoj razini općenitosti, paralelno s onom Druge analogije, kao što Druge analogija tvrdi da je uzročnost nužna za iskustvo sukcesije, treća analogija navodi da je međusobna interakcija nužna za iskustvo koegzistencije. To znači da obje analogije tvrde da je kategorija nužna za iskustvo određenog "vremena" ili vrste vremenskih odnosa. Kao rezultat toga, moguće je pretpostaviti da su pretpostavke i ciljevi Treće analogije - što god oni bili - paralelni s onima Druge analogija. Štoviše, argument Treće analogije može se formalno rekonstruirati usporedno s onim Druge analogije: 1. Aprehenzija supstanci (subjektivni red percepcija) je uvijek sukcesivan. 2. Postoji razlika između subjektivnog poretka percepcije i vremenskih odnosa (stanja) supstanci. 3. Ne može se odmah zaključiti objektivna koegzistencija iz sukcesivnog reda percepcija. 4. Da bi imali znanje o objektivnoj koegzistenciji, stanja supstanci moraju biti podložne pravilu koja određuje njihova stanja kao koegzistirajuća. 5. Svako pravilo koje karakterizira objektivnu koegzistenciju mora uključivati uzajamno uvjetovane uvjete, tj. Odnos međusobne interakcije. 6. Za poznavanje objektivne koegzistencije, supstance moraju biti u međusobnoj interakciji.⁴⁶ Međutim, Watkins tvrdi da, bez obzira na takve sličnosti i usporedbe, Treća analogija ima mnogo manje branitelja nego druga analogija⁴⁷, a o tome govori i Buroker koja to potvrđuje Melnickom koji smatra da je Kantova razlika između sheme uzročnosti (sukcesije) i međusobne interakcije (koegzistencije) pogrešna.⁴⁸

Barem dio razloga ove disanalogije, tvrdi Watkins, je da znanstvenici obično neprecizno razmatraju upravo ono što je uključeno u pojam međusobne interakcije i kako se proteže izvan pojma uzročnosti. Kao posljedica toga, najčešća reakcija na treću analogiju nije bila suprotstaviti se temeljnoj strukturi argumenta - koja bi, zajedno s njom, dovodila u pitanje valjanost argumenata Druge analogije - već predložiti da ništa snažno kao međusobna interakcija zapravo zahtijeva znanje koegzistencije. Ako se uzročnost može objasniti znanjem sukcesije, onda bi to moralo moći činiti i za znanje koegzistencije, s obzirom na paralele između ta dva načina vremena. Međutim, netko bi mogao pokušati braniti Kanta iz ovog prigovora skrećući pozornost na razlike između sukcesije i koegzistencije, budući da bi te razlike mogle jasno objasniti zašto je potrebniji snažniji pojam uzročnosti kako bi se uzela u obzir koegzistencija. U tom kontekstu vrijedna su dva obilježja. *Prvo*, koegzistencija je

⁴⁶ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

⁴⁷ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

⁴⁸ Buroker, str. 183.

simetrični vremenski odnos, dok sukcesija nije. *Drugo*, prema Kantu, koegzistencija uključuje dvije supstance, dok sukcesija ne (to jest, sukcesija je obično promjena stanja jedne supstance). U svjetlu tih razlika, čini se više vjerojatnim tvrditi da koegzistencija zahtijeva međusobnu interakciju, budući da međusobna interakcija, kao recipročna uzročna veza između dviju supstancija, uključuje simetrični odnos između dvije različite supstance, dok uzročnost ne. Stoga samo međusobna interakcija ima potrebne strukturne osobine u obzir uzeti koegzistenciju. Daljnji uzrok nelagode, tvrdi Watkins, s trećom analogijom proizlazi iz poteškoća s vlastitom idejom uzajamne interakcije, barem na onome što bi se moglo činiti kao njezino prirodno tumačenje u smislu događaja. Kako mogu dva događaja stajati u međusobnoj interakciji ako se međusobna interakcija mora shvatiti kao što i Kant čini, kao recipročna uzročna ovisnost? Jer ako prvi događaj uzrokuje drugi događaj, onda drugi događaj ne može, čini se, biti i uzrok prvog događaja, ne ako uzročnost podrazumijeva (kao i za Kanta) tvrdnju da postojanje učinka/posljedice ovisi o postojanju uzroka. Izgleda da bi međusobna interakcija zahtijevala da svaki događaj bude uzrok i učinak druge, što je kontradiktorno (ili barem cirkularno).⁴⁹

Buroker, u svojoj knjizi daje primjer Melnicka koji tvrdi da je moguće unificirati argumente Druge i Treće analogije. Druga analogija odnosi se na sukcesivna stanja jedne supstance, treća analogija na istodobna stanja različitih supstanci. Melnick pokazuje da određivanje sukcesije stanja različitih supstanci zahtijeva i uzročno djelovanje i međusobnu interakciju. Da je Kant generalizirao svoj pristup, ova dva argumenata mogu se kombinirati na sljedeći način: 1. Moguće je odrediti objektivna vremena događaja ili stanja stvari samo u odnosu na druge događaje ili stanja stvari i pretpostaviti da se položaj događaja može odrediti relativno u odnosu na sve druge događaje. 2. Objektivna određivanja vremena nisu dana u percepciji. 3. Stoga se vremenska odredivost mora temeljiti na značajkama pojava. 4. Značajke pojava mogu se koristiti za pronalaženje događaja i stanja stvari samo pretpostavljajući pravila koja dozvoljavaju takve zaključke. 5. Pravila koja dopuštaju zaključke od značajka pojava u njihovim vremenskim položajima su zakoni koji opisuju stvarne veze, asimetrične i međusobne, između tvari/substanca. 6. Stoga objektivno određivanje stanja kao sukcesivnih ili istodobnih zahtijeva primjenu uzročnih zakona ili pravila koja opisuju nužne veze između stanja stvari. Melnick brani svoje mišljenje analizom utjecaja gibanja biljarskih loptica opisanih zakonima sudara.⁵⁰

⁴⁹ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

⁵⁰ Više o primjeru: Buroker, str. 183.-186.

3. POSEBNE UZROČNOSTI

Iako je jasno da je Kant posvetio znatne napore kako bi utvrdio da su uzročnost i međusobna interakcija potrebni za iskustvo sukcesije i koegzistencije, a time i za jedinstvo našeg iskustva svijeta, jednako je očigledno da se njegovi interesi o uzročnosti protežu i izvan toga, primjerice, primjenjuju se u pojedinim znanostima, kao što su fizika i biologija.⁵¹

3.1. Metafizički temelji prirodnih znanosti: Fizika

U *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti* Kant je pokušao primijeniti transcendentalna načela artikulirana u *Kritici čistoga uma* empirijskom konceptu materije kako bi stvorio temeljna metafizička načela potrebna za fiziku, osobito Newtonovsku fiziku, da bi bila moguća kao znanost. Tijekom proširenja opsega svoje transcendentalne filozofije da bi uključivala i empirijske znanosti, Kant je dao konkretnu ilustraciju prikaza uzročnosti koju je ranije razvio, a također i specifičnija uzročna načela i argumente koji ih podupiru. U poglavlju o silama, Kant, na primjer, razvija teoriju materije prema kojoj svaka tvar, svaka prostorna supstanca može ispuniti određenu regiju prostora kroz vježbu njegovih privlačnih i odbojnih sila. Kantova je teorija razvijena u eksplicitnom kontrastu sa atomističkim teorijama, poput Lambertovih, prema kojima materija ispunjava prostor svojom apsolutnom čvrstoćom, na temelju toga što takav prikaz zapravo ne objašnjava kako se materija širi. Dok takozvani "argument ravnoteže" koji Kant koristi za obranu postulacije posebno privlačnih i odbojnih sila - stavljajući samo privlačne sile, vodio bi sve do kolapsa u jednom trenutku, dok bi stavljanje samo odbojnih sila dovelo do beskonačne ekspanzije. Njegova je ideja da će odbojna sila jedne stvari odoljeti pokušaju da druga materija prodre u prostor koji zauzima, ali budući da će druga materija odoljeti svakom pokušaju prodiranja u prostor koji zauzima, ispada da samo kroz dvije tvari zajedničkim djelovanjem njihovih odbojnih snaga može se odrediti linija razgraničenja između regija koje zauzimaju. To jest, bilo koja dva tijela mogu zauzeti određene (i susjedne) regije u svemiru samo ako međusobno djeluju kroz zajedničko djelovanje njihovih odbojnih snaga. U Mehanici, Kant unapređuje tri zakona mehanike koji objašnjavaju komunikaciju gibanja. Prvi zakon govori o očuvanju materije tijekom svih promjena u svom pokretu, drugi zakon je verzija zakona inercije, dok treći zakon postavlja

⁵¹ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

jednakost akcije i reakcije u bilo kojoj promjeni pokreta. Dok ova posljednja dva zakona očito uključuju uzročnost na izravan način, priroda Kantovih argumenata za ove zakone je dosta zapanjujuća. Jer ono što opravdava ove zakone jest činjenica da je samo putem njih iskustvo priopćavanja pokreta moguće. Drugim riječima, baš kao što su Analogije iskustva transcendentalni argumenti koji otkrivaju uvjete o mogućnosti određene vrste vremenskog iskustva, zakoni mehanike osmišljeni su kako bi se utvrdili uvjeti za mogućnost određene vrste prostornog iskustva (konkretno, iskustvo o tome kako materija može komunicirati).⁵²

3.2. Kritika teleološke moći suđenja: Biologija

Dok se Metafizički temelji prirodnih znanosti usredotočuju na djelotvornu, mehaničku uzročnost⁵³, Kritika moći suđenja (1790) posvećuje veliku pozornost razvoju detaljnog prikaza teleoloških ili konačnih/finalnih uzročnosti.⁵⁴ Na vrlo visokoj razini općenitosti, Kantova strategija je ovdje prepoznati i karakterizirati temeljne razlike između mehaničke uzročnosti u fizici i teleološke uzročnosti u biologiji, pa čak i privilegirati prvo u odnosu na drugu, ali bez poricanja da teleološka uzročnost ima legitimno mjesto u našem znanju o svijetu. Glavna razlika koju Kant koristi kako bi postigao ovaj cilj je ta između konstitutivnih i regulativnih načela jer je mehanička uzročnost konstitutivna u smislu da je potrebna za samu mogućnost iskustva materije, dok koncept prirodne svrhe koji bi se koristio u biologiji nije – čak i ako nam pomogne ujediniti naše iskustvo svijeta živih bića.⁵⁵

⁵² The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

⁵³ Mehanička uzročnost je uzročnost u kojoj uzrok izaziva posljedicu dodiranjem, sudarom ili nekim drugim djelovanjem čiji se intezitet može izračunati ili mjeriti

⁵⁴ Teleološka uzročnost ne podrazumijeva da uzrok mora vremenski prethoditi posljedicu, već da 'krajnja svrha' ima djelovanje na tok i prirodu događanja

⁵⁵ The Oxford Handbook of Causation; Watkins; Kant

4. ZAKLJUČAK

U ovome radu, bavila sam se teorijom općih i posebnih uzročnih odnosa kod Kanta. Svoj fokus više sam stavila na opće uzročne odnose, dok sam se na posebne tek na kratko osvrnula u zadnjem poglavlju. U prvome dijelu ovoga radu dala sam kratak pregled Kantovog predkritičkog razdoblja te početaka Kantove uzročnosti i djela u kojima govori o toj temi. Govorila sam o razlici načela sukcesije i načela koegzistencije, o razlici poimanja uzročnosti kod Kanta i Humea te o osjetilnim i razumskim svjetovima. Nakon toga sam se prebacila na analogije iskustva u kojima Kant brani metafizičke tvrdnje o stvarnosti, osobito u vezi sa supstancijom i uzročnim vezama. Kant navodi kako je naš razum tako ustrojen da može shvatiti pojave u njihovoj svezi samo ako ih a priori misli spojene prema odnosima vremenskog reda. To vrhovno načelo iskustva uključuje u sebi na temelju triju odnosa vremenskog reda tri posebna načela ustrajnosti, slijeda i istovremenosti. Kant ih naziva analogijama iskustva. Nakon uvodnog dijela o analogijama iskustva fokusirala sam se na drugu analogiju, koja je zapravo zakon uzročnosti. Kant vjeruje da je uzročno načelo a priori koncept potreban za razmišljanje sukcesije kao nepovratne. Iz toga zaključuje da su svi događaji upravljani uzročnim zakonima. Nakon što sam kroz nekoliko koraka došla do ovog njegovog zaključka, predstavila sam treću analogiju u kojoj Kant tvrdi da je naša sposobnost za određivanjem da stanja različitih supstanci koegzistiraju pretpostavlja zakone uzročne interakcije. Time se dovršava njegova analiza nužnih uvjeta za određivanje objektivnih vremenskih odnosa pojava. Kao što Melnick ističe, međutim, druga i treća analogija zapravo su dvije strane istog novčića. To ne iznenađuje jer, prema Newtonovom trećem zakonu kretanja, svaka uzročna akcija također uključuje interakciju. U ovom dijelu predstavila sam izazove s kojima se nosi treća analogija, a o kojima govore Watkins i Buroker. U posljednjem dijelu ovog rada kratko sam se osvrnula na posebne uzročnosti o kojima Kant govori u *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti i Kritici moći suđenja*.

5. POPIS LITERATURE

1. Kant I., *Kritika čistog uma*, ur. Donat B., preveo: Viktor D. Sonnefeld, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1984.
2. Beebe H., Hitchcock Ch., i Menzies P., *The Oxford Handbook of Causation*; Watkins E.; Kant, Oxford University Press, 2009.
3. Buroker, Jill V., *Kant's Critique of Pure Reason: An Introduction*, Cambridge University Press.
4. Mumford S., Anjum L., R., *Causation; A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
5. Friedman, M., *Kant and Hume on Causality*, Stanford Enciklopedia of Philosophy, 2013.
6. Allison Henry E., *Kant's Transcendental Idealism*, Yale University Press.
7. Thorpe L., *The Kant Dictionary*, Bloomsbury Philosophy Dictionaries, 2015.
8. Talanga J., *Immanuel Kant., O analogijama iskustva (skripta)*, Hrvatski studiji, 2002.

6. SAŽETAK

Ovaj rad u središte pozornosti stavlja Kantovu teoriju općih uzročnih odnosa. Cilj ovog rada je objasniti Kantovo poimanje uzročnih odnosa od glavnih radova u pred-kritičkom razdoblju te prikazati na koji način Kant vidi uzročne odnose u *Kritici čistog uma*, u poglavlju o Analogijama iskustva, posebno u Drugoj i trećoj analogiji, te popratiti probleme koji se vežu uz taj prikaz pomoću novije sekundarne literature, kao i dati prikaz osnovnih karakteristika Kantovog pristupa posebnim uzročnostima u *Metafizičkim temeljima prirodnih znanosti* i *Kritici moći suđenja*.

Ključne riječi: uzročnost, opća transcendentalna uzročnost, posebne uzročnosti u fizici i biologiji, zakoni prirode (posebno) analogije iskustva (uzajamno)